

Kristín Halldórsdóttir
25. apríl 1994 - aukið og endurbætt 4. júlí 1994.

Y00.1

KVENNALISTINN
Söguágrip - aðdragandi - árangur

Kvennalistinn hefur valdið straumhvörfum í íslenskum stjórnmálum, enda nýstárlegastur og merkilegastur alls þess, sem gerst hefur á þeim vettvangi í áratugi.

Kvennalistinn, er bylting í hugsun og vinnubrögðum. Hann hefur gefið þúsundum kvenna nýja von, ekki bara hér á landi, heldur víða um heim.

Saga íslenskrar kvennabaráttu væri sannarlega fátæklegri, ef kaflann um Kvennalistann vantaði.

Aðdragandinn

Samtök um kvennalista voru stofnuð 13. mars 1983, og við þá dagsetningu miðast saga Kvennalistans. Stofnun hans átti sér þó vitanlega langan aðdraganda.

En hvar á að byrja? Hvert er upphafið? Kvennalistakonum er tamt að líta til Kvennaframboðanna í upphafi 9. áratugarins sem hins eiginlega aðdraganda, en þau áttu líka sínar rætur langt aftur í tímann.

Til greina kæmi jafnvel að fara allt aftur til ársins 1882, þegar ekkjur og ógiftar konur eldri en 25 ára, sem áttu með sig sjálfar, fengu kosningarétt til sveitarstjórnar, sýslunefnda og sóknarnefnda. Það er þó aðeins eitt af mörgum ártöllum, sem vert er að minnast í sögu baráttunnar fyrir réttindum kvenna hér á landi.

Það má aldrei gley mast, að íslenskar konur stæðu ekki í þeim sporum, sem þær nú eru, ef mæður þeirra og formæður hefðu ekki rutt brautina. Þeirra hlutur er því miður alltof rýr í sögubókum, enda hefur komið í ljós, að þegar konur ákváðu í upphafi niunda áratugarins að fylgja fordæmi kvenna i byrjun aldarinnar og bjóða fram sérstaka kvennalista, þá vissu ákaflega fáir um tilvist gömlu kvennalistanna.

Á því merkisári 1908 gengu í gildi lög um kosningarétt og kjörgengi giftra kvenna í Reykjavík og Hafnarfirði. Reykjavískar konur nýttu sér þennan nýfengna rétt með því að bjóða fram sérstakan kvennalista í bæjarstjórnarkosningunum þetta sama ár. Þær unnu stórsigur, fengu 4 konur kjörnar og hefðu fengið fleiri fulltrúa, ef þær hefðu verið fleiri á listanum. Árið 1910 var kosin kona í bæjarstjórn Seyðisfjarðar af sérstökum kvennalista, og árið 1911 gerðist hið sama á Akureyri.

Árið 1915 fengu konur, sem orðnar voru 40 ára og eldri, kosningarétt og kjörgengi til Alþingis, og hafa íslenskar konur það ártal í heiðri, þótt það væri ekki fyrr en árið 1920, sem kveðið var á í lögum um fullt og skilyrðislaust jafnræði með konum og körlum um kosningarétt og kjörgengi til Alþingis. Árið 1916 bauð Bríet Bjarnhéðinsdóttir sig fram til Alþingis fyrst íslenskra kvenna. Hún var í framboði fyrir Heimastjórnarmenn, en náði ekki kjöri.

Árið 1922 var fyrsta íslenska konan, Ingibjörg H. Bjarnason, kjörin á Alþingi af sérstökum kvennalista. Hún sat á Alþingi til ársins 1930, en síðari árin á vegum Íhaldsfloksins. Eftir það varð nokkurt hlé á beinni þátttöku kvenna í íslenskum stjórnmálum.

Á árunum milli heimsstyrjaldar og fram undir 1970 beindu konur kröftum sínum að ýmsum velferðarmálum, sem vissulega snertu hag kvenna og barna. Þar má nefna Landspítalann, mæðrastyrknesefnd, leikvelli, húsmæðrafræðslu, uppbyggingu kvenfélaga og kvenfélagasambanda um allt land, heimilisiðnað og kvensjúkdómadeild Landspítalans.) Smám saman sóttu þær svo fram á vinnumarkaði og öfluðu sér menntunar í æ ríkara mæli. Opinber þátttaka kvenna í stjórnmálum var lítil, þær unnu á bak við tjöldin og komust ekki ofarlega á framboðslista nema ein og ein.

Þrátt fyrir síaukna framsókn kvenna á öllum sviðum þjóðfélagsins varð lítil breyting á hefðbundnu hlutverki þeirra við heimilisstörf og umönnun fjölskyldu. Afleiðingin varð tvöfalt, jafnvel þrefalt vinnuálag og þrúgandi sektarkennd yfir vanrækslu á einhværju bessara sviða, á heimilinu, í náminu eða í vinnunni, að ekki sé minnst á kröfunu um þokkalegt útlit.

Þetta var sá járðvegur sem Rauðsokkahreyfingin spratt úr árið 1970. Þessi nýja kvennahreyfing krafðist jafnréttis á öllum sviðum, hún olli sannarlega viðhorfsbreytingum og umróti og náði umtalsverðum árangri. Smám saman varð sú skoðun ofan á í hreyfingunni, að baráttan tyrir jafnrétti kynjanna yrði ekki aðskilin frá stéttabaráttunni, og upp úr því dvínaði kraftur hennar, þar til hún lognaðist endanlega út af árið 1982.

Kvennaverkfallið (kvennafríð) 24. október 1975 er einn þeirra atburða, sem markaði spor í íslenska kvennabaráttu. Dagurinn einkenndist af mikilli samstöðu. Talið er, að um 90% íslenskra kvenna hafi á einn eða annan hátt tekið þátt í aðgerðinni, lagt niður vinnu, sótt fundi eða annað. Í Reykjavík söftruðust saman um 25 þúsund konur á einum stærsta útifundi, sem haldinn hefur verið í miðborginni.

Fimm árum síðar, eða í júní 1980, var Vigdís Finnbogadóttir kjörin forseti landsins, og þarf ekki að rökstyðja, hvaða þýðingu ferill hennar hefur haft fyrir íslenska kvennabaráttu.

Kvennaframboðið

Það var einmitt árið 1980, sem nokkrar konur á Akureyri tóku að hittast og ræða kvennabaráttu. Hópurinn stækkaði smám saman, og þar kom, að ákveðið var að stofna formlega hreyfingu, sem fékk nafnið Jafnréttishreyfingin. Stofnfundurinn var á Hótel KEA í febrúar 1981, og sóttu hann um 100 manns, fundarboðendum til mikillar undrunar og gleði. Jarðvegurinn var greinilega fyrir hendi.

Jafnréttishreyfingin á Akureyri hélt uppi öflugu starfi í hópum af ýmsu tagi og stóð m.a. fyrir opnu húsi einu sinni í viku, sem dró að sér fjölda fólks. Síðla vetrar 1981 birtist grein í Dagi (eftir Jón Björnsson, félagsmálastjóra), þar sem sett var fram sú spurning, hvers vegna konur tækju sig ekki til og byðu hreinlega fram einar og sér til bæjarstjórmarkosninga að ári. Málið varð strax mjög heitt. Það var rætt í blöðum bæjarins og á nokkrum fundum, þar sem m.a. karlkyns bæjarfulltrúar létu til sín heyra og mótmæltu hugmyndinni harðlega. En konumar urðu ekki stöðvaðar, og á fundi í júlí, sem um 200 manns sóttu, var endanlega tekin ákvörðun um sérframboð kvenna á Akureyri til bæjarstjórnarkosninganna vorið 1982. Þegar í stað var skipað í vinnuhópa til að vinna að stefnuskrá og undirbúa kosningabaráttuna.

Þetta sama vor, árið 1981, fóru nokkrar konur í Reykjavík að ræða möguleikana á auknum áhrifum kvenna í íslenskum stjórnmálum. Ástandið var ekki glæsilegt að þeirra mati. Konur fylltu aðeins 6 % sæta í sveitarstjórnum, og áherslurnar voru eftir því. Bersýnilega varð að gera eithvað róttækt til að auka hlut kvenna á þeim vettvangi.

Konurnar ræddu málin í þaula, og þar kom, að rifjaðar voru upp aðferðir formæðranna,

sem buðu fram sérstaka kvennalista í byrjun aldarinnar. Það merkilega var, að hóparnir á Akureyri og í Reykjavík höfðu ekkert samband sín á milli fyrr en síðar, en þá kom í ljós, að svipaðar hugmyndir og áherslur voru á báðum stöðum og niðurstöður nákvæmlega þær sömu.

Fundimír urðu margir hjá Reykjavíkurkonunum, spennan var mikil og hugmyndirnar flugu. Þannig leið sumarið og haustið, og loks var boðað til opins fundar 14. nóvember 1981 á Hótel Borg til þess að kanna áhuga á sérstöku kvennaframboði. 12 konur stóðu að fundarboðinu og fannst þær allt eins geta búist við að verða einar á fundinum. Ýmsum sögum fer af fjölda fundargesta, allt frá 400 til 800, en það eitt er öruggt, að fundarsalurinn var gjörsamlega troðfullur og meira en það. Fundargestir fengu að heyra um sameiginlegan reynsluheim kvenna, sem virti hvorki landamæri efnahags né stéttá, og þeir, sem hlustuðu vel, máttu skilja, að ef af framboði yrði, væri ekki bara ætlunin að fjlga konum í borgarstjórn, heldur að tryggja sjónarmiðum kvenna áheyrn, eða með öðrum orðum að koma kvennapolítík á framfæri. Gríðarleg stemmning var á fundinum, og yfirgnæfandi meirihluti fundargesta lýsti stuðningi við hugmyndina um sérstakan framboðslista kvenna.

Nú tók við mikið annríki við útfærslu stefnuskrár, innrétti húsnaðis á Hótel Vík, sem var tæpast iveruhæft, þegar hópurinn fékk það til afnota, öflun fjár, uppröðun á lista o.s.frv. 31. janúar 1982 var svo Kvennaframboðið í Reykjavík formlega stofnað.

Saga Kvennaframboðanna á Akureyri og í Reykjavík verður ekki sögð til neinnar hlítar í erindi sem þessu. Það er saga hugmyndafræðilegs endurmats í kvenningaráttu, saga annríkis og sköpunar, gleði og vonbrigða, samstöðu og mikilla átaka. Margar konur lögðu hond að verki. Nokkrar helltust úr lestinni, urðu ósáttar við stefnuna í umræðunni, vildu aðeins fjlga konum í sveitarstjórnnum, en voru ekki tilbúnar í róttæka hugmyndafræði með rætur í sérstakri kvennamenningu. Mikil orka fór í umræður um hugtakið „kvennamenning“, og að lokum var því hugtaki skipt út fyrir „reynsluheim kvenna“.

Fjölmílamenn biðu spenntir eftir birtingu framboðslista og áttu von á ýmsum þekktum nöfnum. Þeir gátu tæpast leynt vonbrigðu í sínum með að efstu sætin voru skipuð lítt þekktum konum. Þeir urðu að byrja á því að sprýja grundvallarspurninga eins og hveiðar þær væru, hvaðan þær kæmu og fyrir hvað þær stæðu.

Kosningabaráttan var hörð, en skemmtileg að mati allra þeirra, sem í henni stóðu. Úrslit kosninganna urðu þau, að 2 konur náðu kjöri til bæjarstjórnar á Akureyri og 2 til borgarstjórnar Reykjavíkur. Akureyrarkonurnar tóku þátt í samstarfi meirihluta næstu fjögur árin, en Kvennaframboðið í Reykjavík sat á bekk með minnihlutanum. Fjöldi kvenkyns fulltrúa í sveitarstjórnum landsins tvöfalfaðist í þessum kosningum, fór úr 6 % í 12 %, enda sáu gömlu flokkarnir sig þá og æ síðan tilneydda til að gefa konum meira svigrum. Kvennaframboðið á Akureyri ákvað að bjóða ekki fram aftur við kosningar til bæjarstjórnar árið 1986, en í Reykjavík var það ár boðið fram undir merki Kvennalistans.

Auk framboðsins í Reykjavík buðu konur fram sérstakan lista á Selfossi og í Hafnarfirði í kosningunum vorið 1986. Ein náði kjöri í Reykjavík og ein á Selfossi. Í sveitarstjórmarkosningunum vorið 1990 voru kvennalistar í boði í Reykjavík og Kópavogi, á Ísafirði og Akureyri. Aðeins Reykjavíklistinn náði fulltrúa inn í borgarstjórn. En auk þessa tóku kvennalistakonur víða þátt í sameiginlegum framboðum bæði 1986 og 1990 og náðu sums staðar kjöri af slíkum listum.

Si vor 20.10.1984 verulega

Nú er nýlokið enn einum sveitarstjórmarkosningum þar sem Kvennalistinn létt til sín taka. Sérlistar voru í boði á þremur stöðum, þ.e. Hafnarfirði, Ísafirði og Kópavogi. Auk þess buðu kvennalistakonur fram í samstarfi við einn eða fleiri flokka á nokkrum stöðum, og bar þar hæst sameiginlegt framboð Kvennalista, Alþýðubandalags, Alþýðuflokks,

Framsóknarflokks og óflokksbundins fólks í Reykjavík með kvennalistakonu sem borgarstjóraefni. Úrslitin eru okkur í fersku minni, 3 kvennalistakonur náðu kjöri af R-listanum í Reykjavík, og Ingibjörg Sólrun settist í stóli borgarstjórans 13. júní sl. Kvennalistakonur náðu kjöri af sérlistum á Ísafirði og í Kópavogi og af sameiginlegum listum á Seltjarnarnesi, Selfossi, Húsavík og Reyðarfirði, auk þess sem þær hafa viða verið kjörnar í hreppsnefndir, þar sem persónukjör er viðhaft.

Kvennalistinn

Fljótlega eftir sveitarstjórnarkosningarnar 1982, eða að áliðnu sumri, gerðist sú-spurning áleitin meðal kvennaframboðskvenna í Reykjavík, hvort rétt væri að vinna að sérframboði kvenna í næstu alþingiskosningum, sem áttu að verða vorið 1983. Um það voru skoðanir sannarlega skiptar. Mörgum þótti það fullmikið færst í fang svo skömmu eftir borgarstjórnarkosningar og töldu misráðið að dreifa kröftunum á þann hátt, því nóg væri að gera í borgarmálunum. Aðrar töldu ekki síður þörf kvenlegra sjónarmiða inni á Alþingi og rétt að nýta byrinn til að storka því karlavígi. Þegar nær dró var líka augljóst, að þörf var róttækra aðgerða til þess að breyta myndinni. Allt frá árinu 1922, þegar fyrsta konan var kjörin á þing af sérstökum kvennalista, höfðu aðeins 12 konur setið á þingu sem kjörnir alþingismenn og aldrei fleiri en þrjár í einu. Úrslit prófkjöra og birting framboðslista gömlu flokkanna boðuðu engar breytingar í þeim efnum.

Málið var rætt fram og aftur bæði formlega og óformlega á mörgum fundum. Tvisvar sinnum má segja, að niðurstaða hafi fengist, og í bæði skiptin reyndist meirihluti andvígur framboði til Alþingis. Alltaf varð þó einhver til að taka hugmyndina upp að nýju, og að lokum var komist að samkomulagi um það, að konur færu sínu fram án þess að um beinan aðskilnað yrði að ræða. Þessi varð niðurstaða fundar í Kvennaframboðinu í Reykjavík 19. febrúar 1983, og 26. febrúar boðaði „alþingishópurinn“ til opins fundar á Hótel Borg. Aftur fylltist Borgin eins og 14. nóvember 1981, stemmningin var stórkostleg og ljóst, að ekki yrði aftur snúið.

Þessi þáttur sögunnar er mjög athyglisverður. Í flestum félögum eða flokkum hefði það þótt lýðræðisleg niðurstaða, að meirihlutinn réði, hvað þá þegar slík niðurstaða fékkst ekki bara einu sinni, heldur tvísvar. Sú staðreynd, að minnihlutinn léti sér ekki segjast, hefði væntanlega þýtt útskúfun í hefðbundnum flokki. Í þessu tilviki, og reyndar mörgum öðrum, hefur það sýnt sig, að konur í þessari hreyfingu hafa annan skilning á málum, nefnilega þann, að meirihlutinn hafi engan sjálfkrafa rétt til þess að þvinga einhverni niðurstöðu upp á minnihlutann. Þess vegna eyða þær oft miklum tíma í að ræða málín fram og aftur til þess að reyna að ná samstöðu, og ef það gengur ekki, þá er niðurstaðan sú að leggja ekki Stein í gótu þeirra, sem af sannfæringu vilja fara sína leið.

Samtök um kvennalista, sem í daglegu tali kallast Kvennalistinn, voru stofnuð formlega 13. mars 1983 og buðu fram lista í Reykjavík, Reykjanesi og Norðurlandi eystra til kosninganna í apríl 1983. Konurnar höfðu aðeins 6 vikur til þess að fullmóta stefnuskrá, raða á lista, afla fjár og skipuleggja kosningabaráttu. Undirbúningshópurinn (hinn óstöðvandi minnihluti) hafði þegar lagt grunninn að stefnuskránni, en það reyndist drjúgt verk að ná niðurstöðu um alla þætti hennar. Það var heldur ekkert auðvelt að koma saman framboðslistum, þ.e.a.s. þegar kom að efstu sætunum. Margar voru fúsar til að vera í neðri sætunum og meira en tilbúnar að styðja allar aðrar í hin efstu. En allt hafðist þetta að lokum, og konur helltu sér í kosningabaráttuna.

Fæstar kvennanna höfðu í rauninni hugmynd um, hvað þeirra beið. Engar þeirra höfðu beina reynslu af þáttöku í stjórnálum, og það var óskráð samkomulag um að vera ekkert að herma eftir hefðbundnu flokkunum, heldur gera hlutina eftir eigin höfði. Margar sögur mætti segja af atburðum þessara vikna, af mistökum og vel heppnuðum aðgerðum, af opnum fundum, vinnustaðafundum, torgsöllumennsku, happdrættisfári, viðureignum við blaðamenn, útvarpsþáttum, sjónvarpsþáttum. Þær sögur þyrti að skrá, áður en

gleymskan hefur brenglað þær eða gleypit.

Niðurstöður kosninganna 23. apríl 1983 eru hins vegar kirfilega skráðar á spjöld sögunnar og þóttu sigur fyrir þennan nýstárlega kost í íslenskum stjórnmálum. Kvennalistinn fékk 5.5 % atkvæða og þrjár konur kjörnar á Alþingi Íslendinga, tvær í Reykjavík og eina í Reykjaneskjördæmi. Þessar konur voru þær Sigríður Dúna Kristmundsdóttir og Guðrún Agnarsdóttir í Reykjavík og Kristín Halldórsdóttir í Reykjaneskjördæmi.)

Það þótti söguleg stund, þegar ein hinna nýkjörnu kvennalistakvenna, Sigríður Dúna Kristmundsdóttir, fór í hefðbundið viðtal flokksföringja til forseta að loknum kosningum. Það hafði ekki áður gerst, að kona hitti konu við slikt tækifæri. En þannig hafa kvennalistakonur átt þátt í mörgum sögulegum stundum. Viðræður um myndun ríkisstjórnar urðu ekki ýkja þungur baggi á herðum þessara fyrstu þingkvenna Kvennalistans, og sjálfsagt hafa margir ályktað sem svo, að vera Kvennalistans á þingi yrði ekki lengri en eitt kjörtímabil. Hér verður ekki reynt að lýsa þingstörfum, en til eru möppur með samantekt þingmála, og Alþingistiðindi geyma sönnunargögnin um framiag þingkvenna Kvennalistans, sem er orðið mikið að vöxtum.

Vorið 1984 fengu nokkrar grásrótarkonur þá snjöllu hugmynd að efna til rútuferðar um landið til að „boða fagnaðarerindið“, þ.e.a.s. kynna Kvennalistann. Þær létu ekki sitja við orðin tóm, og í byrjun júní lagði „kvennarútan“ af stað frá Hallæríplaninu í Reykjavík, sem nú er orðið að Ingólfstorgi. Rútan var fagurlega skreytt og þéttskipuð konum í glimrandi stuði. Að vísu voru skoðanir skiptar um það, hvort rútan gæti talist fagurlega skreytt, því sumar hinna penari kvenna áttu bágt með að sitja við glugga prýddan magabelti, brjóstahaldara eða kvennærbuxum og reyndu að velja sér sæti innan við friðardúfu eða kvennamerki. Kalltæki var með í för, og frá því hljómuðu baráttusöngvar af plötunni „Áfram stelpur“, þegar ekið var inn í einhvern bæinn, og svo var kallað til íbúanna að koma á fund um kvöldið. Ferðin tók heilan mánuð og endaði með lautartúr á Þingvöllum. Til er stór bók með ferðalýsingum og fundargerðum frá þessari merkilegu ferð, sem svo sannarlega bar ríkulegan ávöxt, þ.e.a.s. stofnun →(i3. okt. Kvennalista í öllum kjördænum landsins. Konur í Vesturlandi riðu á vaðið þá um haustið, en síðasti anginn var stofnaður í Norðurlandi vestra 15. mars 1987, réttum 4 árum eftir stofnun Samtaka um Kvennalista.

Í næstu kosningum til Alþingis vorið 1987 bauð Kvennalistinn fram í öllum kjördænum. Hvarvetna í nýju öngunum voru konur að stíga sín fyrstu skref á vettvangi stjórnmálanna, en alls staðar veittist þeim létt að tileinka sér stefnu og starfshætti Kvennalistans. Árangurinn var stórkostlegur, Kvennalistinn tvöfaldaði fylgi sitt, fékk 10.1 % atkvæða og 6 konur kjörnar á þing (Guðrún Agnarsdóttir, Kristín Einarsdóttir og Þórhildur Þorleifsdóttir náðu kjöri í Reykjavík, Kristín Halldórsdóttir í Reykjaneskjördæmi, Danfriður Skarphéðinsdóttir í Vesturlandskjördæmi og Málmfriður Sigurðardóttir í Norðurlandi eystra.)

Fyrir kosningarnar var því lýst yfir, að varakonur tækju við af Guðrúnú Agnarsdóttur og Kristínu Halldórsdóttur að 2 árum liðnum í samræmi við hugmyndafræði og vinnubrögð Kvennalistans. Anna Ólafsdóttir Björnsson tók því við af Kristínu haustið 1989, og Guðrún J. Halldórsdóttir tók við af Guðrúnú, en að vísu ekki fyrr en 3 ár voru liðin af kjörtímabilinu. Áður höfðu kvennalistakonur iðkað útskipti af þessu tagi í borgarstjórm, þar sem Elín G. Ólafsdóttir tók við af Ingibjörgu Sólrunu Gísladóttur á miðju ári 1988. Miklar umræður voru um þessi útskipti, og var samþykkt á landsfundi haustið 1990 að skipta ekki um fulltrúa á miðju kjörtímabili framar nema brýna nauðsyn beri til. Eftir sem áður er í gildi samþykkt landsfundar um að konur sitji ekki á Alþingi sem fulltrúar fyrir Kvennalistann lengur en 1 - 2 kjörtímabil í senn.

Þrátt fyrir að hinn nýstofnaði Borgaraflokkur fengi fleiri atkvæði í kosningunum 1987 og 7

menn kjörna, virtust flestir líta á Kvennalistann sem sigurvegara kosninganna, og upphófust nú hefðbundnar breifingar um stjórmarmyndun, þar sem Kvennalistinn var sterklega inni í myndinni. Atburðarásin vikurnar eftir kosningarnar í apríl 1987 var mikil prófraun fyrir Kvennalistann, stefnu hans, vinnubrögð og fulltrúana sjálfa.

Einkunnagjöfin spannar allan skalann eftir því hver á í hlut. Öll skref voru stigin með mikilli varúð, og spennan var mörgum illbærileg. Um 5-leytið á hverjum degi söfnuðust konur saman á Hótel Vík við Hallæríspalið, þar sem Kvennalistinn hafði þá aðsetur, sagðar voru fréttir af gangi mála, síðustu skref vegin og metin og lagt á ráðin um hin næstu. Yfirleitt voru það þingkonurnar, sem fóru á viðræðufundina, en stöku sinnum voru grásrotarkonur með í för. Þar kom, að boðað var til eiginlegra viðræðna um stjórmarmyndun með Alþýðuflokki og Sjálfstæðisflokkum.

Þorsteinn Pálsson, þáverandi formaður Sjálfstæðisflokkssins, stjórnaði viðræðunum, sem stóðu í heila viku. Þingkonurnar sex skiptust á um að sitja fundina, þar sem í rauninni var fyrst og fremst fjallað um forgangsmál Kvennalistans. Kvennalistakonur höfðu í kosningabaráttunni lagt höfuðáherslu á nauðsyn þess að bæta kjör hinna lægst launuðu, sem að yfirgnæfandi meirihluta eru konur. Upphaf tillögu Kvennalistans að markmiðssetningu þeirrar ríkisstjórnar, sem til umræðu var, hljóðaði því svo: „Fyrsta og stærsta verkefni nýrrar ríkisstjórnar er að tryggja öllum þegnum þjóðfélagsins tekjur, sem duga til framfærslu. Ríkisstjórnin mun vinna sérstaklega að því að styrkja stöðu fjölskyldunnar, bæta kjör kvenna og barna og auka áhrif kvenna á öllum sviðum þjóðfélagsins.“

Mestallur fundartíminn þessa viku, sem viðræðurnar stóðu, fór í að ræða nánari útfærslu þessa markmiðs. Kvennalistakonur lögðu til, að framfærslukostnaður einstaklings yrði lagður til grundvallar og jafnvel lögþundið, að laun fyrir fulla dagvinnu yrðu undir því marki. Ef menn sæju aðra leið að þessu markmiði, væri þó sjálfsagt að athuga hana. Viðsemjendur þeirra gátu ekki bent á aðra betri leið, en vildu heldur ekki fallast á þessa, og að lokum virtist ekki grundvöllur til frekari viðræðna. Nokkrum vikum síðar mynduðu Sjálfstæðisflokkur, Framsóknarflokkur og Alþýðuflokkur ríkisstjórn.

Kjósendur virtust kunna að meta staðfestu Kvennalistans og trúnað við stefnu sína og markmið. Allt næsta ár naut Kvennalistinn mikils fylgis í skoðanakönnunum og fór allt upp í rúmlega 30 % fylgi í mars 1988. Þá fór nú heldur að fara um stjórmálaheiminn og fjölmíðlana, sem vissu ekki, hvernig bregðast skyldi við þessum ósköpum. Kvennalistakonur tóku þessu með mikilli ró - kannski of mikilli, því ef til vill hefði mátt nýta byrinn betur.

Þessi tími var nokkurs konar hápunktur á þessu blómaskeiði Kvennalistans, og sem dæmi má nefna vinsældir hans erlendis. Hingað til lands lá stöðugur straumur fjölmíðlunga og fræðifólks, skiljanlega einkum af kvenkyni, og Kvennalistinn var nánast í vandræðum með að sinna öllum boðum erlendis frá til þess að kynna betta sérstæða fyrirbrigði stjórmálanna. Frá því í maí 1987 til maí 1988 fór 20 konur á vegum Kvennalistans til (Spána, Ítalíu, Sovétríkjanna, Bandaríkjanna, Svíþjóðar, Álandseyja, Grikklands, Danmerkur, Írlands, Finnlands, Noregs, Skotlands og Kanada). — 13 Jan
Í ágúst 1988 fór svo fjölmargar kvennalistakonur á Nordisk forum í Oslo og vöktu þar mikla athygli. Þær voru þar með kynningararbás og héldu 4 kynningarfundi í mismunandi stórum fundarsölum og enduðu með því að fylla stærsta salinn á svæðinu.

Ríkisstjórn Þorsteins Pálssonar varð ekki langra lífdaga auðið. Hún sprakk í beinni sjónvarpsútsendingu í september 1988 eftir þrálátar deilur og samstarfsörðugleika einkanlega milli Alþýðuflokks og Sjálfstæðisflokkss. Örfáum dögum síðar mynduðu Framsóknarflokkur, Alþýðuflokkur og Alþýðubandalag nýja ríkisstjórn með stuðningi Stefáns Valgeirssonar, sem þá sat á þingi fyrir sérframboð, sem klofnað hafði frá Framsóknarfloknum í Norðurlandi eystra. Ari síðar var svo hluta Borgaraflokkssins kippt um borð.

Kvennalistakonur komu mikið við sögu í þeim viðræðum, en höfðu áberandi sérstöðu. Þær gátu ekki hugsað sér að taka þátt í ríkisstjórn, sem m.a. stóð að því að frysta laun og taka samningsrétt af launafólki, sem var liður í efnahagsaðgerðum hennar. Þær bentu á, að staða stjórmálaflokkanna hefði gjörbreyst frá síðustu kosningum og allt benti til, að kjósendar vildu breyta styrkleikahlutföllum á Alþingi. Því væri eina ábyrga lausnir sú að boða strax til kosninga og leita eftir vilja þjóðarinnar um það, hverjur skyldu stjórna landinu. Þangað til yrði samstjórn með jafnri þáttöku allra flokka falið að hrinda í framkvæmd lágmarks aðgerðum til þess að halda atvinnulíffinu gangandi og vernda kaupmátt lægstu launa. Gömlu flokkarnir blésu fyrirlitlega á síkar þjóðstjórnarhugmyndir og vændu Kvennalistann um ragmennsku og vangetu til að taka þátt í alvöru pólitík. Sá áróður náði eyrum margra, og gengi Kvennalistsans í skoðanakönnunum fór lækkandi.

EKKI VAR FULLKOMIN EINING MEÐAL KVENNALISTAKVENNA UM ÞESSA AFSTÖÐU Í VIÐRÆÐUNUM HAUSTIÐ 1988. ALLMARGAR LANDSBYGGÐAKONUR VORU FYLGIÐ STJÓRNARÞÁTTÖKU AÐ ÞESSU SINN OG TÖLDU, AÐ KVENNALISTINN GÆTI MEÐ ÞVÍ LAGT HÖND AÐ VERKI VIÐ ENDURREISN ATVINNULÍFSINS, SEM VAR VÍÐA Í MOLUM. FLESTAR URÐU ÞÓ SAMMÁLA UM ÞAÐ SÍÐAR, AÐ KVENNALISTAKONUR HEFÐU ÞARNA SEM OFTAR RATAÐ RÉTTA LEIÐ, EN HINS VEGAR HEFÐI ÞEIM MISTEKIST AÐ SKÝRA SJÓNARMÍÐ SÍN NÆGILEGA VEL. KVENNALISTINN HEFUR ENGAN SÉRSTAKAN AÐGANG AÐ DAGBLAÐI EINS OG GÖMLU FLOKKARNIR OG HEFUR ÞVÍ EINATT ÁTT UNDIR HÖGG AÐ SÆKJA Í ÁRÓÐURSORUSTUM.

Kvennalistinn átti af þessum sökum dálítið á brattann að sækja í þingkosningunum vorið 1991. Ætlaði fram í öllum kjördænum, og úrslitin urðu 8.3 % fylgi og fimm þingkonur. Þær voru Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, Kristín Einarsdóttir og Kristín Ástgeirs dóttir í Reykjavík, Anna Ólafsdóttir Björnsson í Reykjaneskjördæmi og Jóna Valgerður Kristjánsdóttir í Vestfjarðakjördæmi. Guðrún J. Halldórsdóttir hefur nú tekið við af Ingibjörgu Sólrúnu, þar sem sú síðarræfndra er orðin borgarstjóri.) Prátt fyrir ögn lægra gengi en í kosningunum 1987 sýnir þessi árangur Kvennalistsans mikinn styrk. Margir nýir flokkar og stjórmálasamtök hafa litið dagsins ljós á síðustu áratugum, en Kvennalistinn er eina stjórmálaaflið, sem hefur lifað af þrennar kosningar og náð traustu fylgi. Skoðanakannanir hafa að undanfördum ítrekað sýnt 15 - 20 % fylgi við Kvennalistaðn, og leiða má getum að því, að fastafylgið sé ekki innan við 12 %.

Eftir þingkosningarnar 1991 brá svo við, að viðræður um myndun nýrrar ríkisstjórnar tók aðeins örfáa daga, og kom Kvennalistinn ekki mikið við sögu þar. Svo virtist sem í rauninni hefði þegar fyrir kosningar verið búið að leggja grunn að myndun ríkisstjórnar Sjálfstæðisfloks og Alþýðufloks og aðeins fínpússningin eftir. Það varð því hlutskipti Kvennalistsans að vera í stjórnarandstöðu þriðja kjörtímabilið í röð.

Árangur

Þegar spurt er um árangur Kvennalistsans verður eflaust mörgum fyrst fyrir að benda á þá augljósu staðreynd, hversu mjög konum hefur fjölgað bæði í sveitarstjórnunum og á Alþingi.

Konur í sveitarstjórnunum fylltu aðeins 6 % sæta fyrir kosningarnar 1982, en juku þá hlutdeild sína upp í 12.4 % og árið 1986 í 19.2 %. Eftir kosningarnar 1990 varð hlutfall kvenna í sveitarstjórnunum 21.8 %, og konum í efstu sætum framboðslistanna hefur fjölgað umtalsvert, þótt karlarnir séu þar enn mun fleiri. Eftir kosningarnar 28. maí sl. er hlutfall kvenna í sveitarstjórnunum landsins um 25%.

Fyrir alþingiskosningarnar 1983 voru konur aðeins 5% alþingismanna, en eftir þær 15%. Eftir þingkosningarnar 1987 voru konur orðnar 20.6 % þingmanna og 23.8 % eftir

kosningarnar 1991. Haustið 1993 bættist svo enn ein kona í hóp alþingismanna, þegar einn karlinn settist í stól seðlabankastjóra, og konur eru því nú 16 af 63 þingmönnum. Konur hafa þannig fimmfaldað hlut sinn á Alþingi þessi ár síðan Kvennalistinn kom fram. Þetta er þó að sjálfsögðu langt frá því viðunandi, og má t.d. benda á hlut kvenna á þingum hinna Norðurlandanna, þar sem þær skipa frá 33% og allt að 49% þingsæta.

(Svíþjóð
E. Kosn.
2 Sept. 94)

Enginn minnsti vafi er á áhrifum sérframboðanna þegar litið er á aukna þátttöku kvenna í íslenskum stjórnmálum. Kvennalistakonur hafa sýnt það og sannað, að konur þora, geta og vilja, og aðgerðir þeirra hafa ýtt við gömlu flokkunum, sem hafa neyðst til að taka meira tillit til sjónarmiða kvenna og veita þeim meira svigrúm.

Fordæmi Kvennalistans hefur einnig orðið konum hvatning á mörgum öðrum sviðum, þær láta nú æ víðar til sín taka, þar sem karlar voru áður einráðir. Kvennalistinn hefur þannig ögrað konum ekki síður en körlum, og hann hefur veitt konum stuðning og sjálfstraust langt út fyrir sínar raðir.

Í öðru lagi er augljóst, að Kvennalistinn hefur haft mikil áhrif á alla stjórnálauðumræðu, auðgað hana með nýjum orðum og áherslum og gefið ýmsum málaflokkum aukið vægi.

Kvennalistinn leggur áherslu á kvenfrelsi, og ekkert annað stjórnálalafl hefur það sem meginbaráttumál að bæta hag kvenna og barna. Um þau efni hefur Kvennalistinn flutt þingmál í tugatali. Þótt aðeins nokkur þeirra hafi fengist samþykkt, hafa þau vakið athygli og umræður, sem skipta máli. Sum þeirra hafa reyndar skilað mælanlegum árangri, og má þar nefna sem dæmi úrbætur í meðferð nauðgunarmála. Einnig mætti nefna frumvarp um lengingu fæðingarorlofs, sem Kvennalistinn lagði ítrekað fram á fyrsta kjörtímabili sínu. Það vakti athygli og naut stuðnings almennings og átti án alls efa þátt i því að ríkisstjórnin lagði fram og fékk samþykkt frumvarp um þetta efni rétt fyrir kosningarnar 1987.

Þegar Kvennalistinn kom til sögunnar, hafði umræða um utanríkismál lokast í ákveðnum farvegi og snerist fyrst og fremst um afstöðuna með eða á móti ameríkska hernum.

Kvennalistinn breytti verulega umræðunni og lagði í upphafi áherslu á friðarfræðslu og baráttu gagn kjarnekurvá. Nú síðari árin hefur Kvennalistinn bent á, að umhverfismál séu mikilvægasti þátturinn í samskiptum þjóða um öryggismál.

Priðja meginlinan í stefnu Kvennalistans er einmitt umhverfismál, sem Kvennalistinn hefur alltaf lagt mikla áherslu á og átt ríkan þátt í auknu vægi þeirra í stjórnálauðumræðunni. Kvennalistakonur hafa gagnrýnt hagvaxtarhugtakið og áherslu á efnahagslegan vöxt á kostnað umhverfisins og flutt fjölda þingmála um umhverfismál.

Valddreifing og virkt lýðræði eru einnig áberandi áherslur í málflutningi kvennalistakvenna og einnig í starfsháttum Kvennalistans, enda hefur verið litið svo á, að athöfn þurfi að fylgja orðum.

Sem dæmi um árangur má enn benda á, að tilvist Kvennalistans skiptir miklu máli í fjöldalaumræðunni. Fjöldiðlar eiga erfiðara með að ganga algjörlega framhjá konum, þegar heilt stjórnálalafl hefur eingöngu kvenkyns talsmönnum á að skipa. Þótt karlar séu enn í miklum meirihluta viðmælenda í fjöldiðum, væri ástandið án efa margfalt verra, ef Kvennalistinn hefði ekki komið til.

Þannig mætti fleira nefna, og víst er, að Kvennalistinn nytí ekki þess stuðnings, sem hann hefur, ef hann hefði ekki náð umtalsverðum árangri, beinum og óbeinum.

Í stefnuskrá Kvennalistans fyrir kosningarnar 1983 stóðu m.a. þessi orð: „Við viljum, að sameiginleg reynsla og verðmætamát kvenna verði metið til jafns við reynslu og verðmætamát karla sem stefnumótandi afl í samfélagini. Við viljum, að mannleg

verðmæti verði fyrst og fremst lögð til grundvallar, þegar ákvarðanir eru teknar í þjóðmálum. Við viljum samfélag, þar sem allir, konur, karlar og börn, eru jafnvirtir og jafnréttihair. Við viljum hugarfarsbyltingu.“

Við getum því miður ekki sagt, að þessum markmiðum sé náð. Hugarfarsbyltingin er satt að segja ótrúlega hægfara. En alltaf þokast áfram í réttlætisátt. Við erum nær markinu en formæður okkar, sem buðu fram kvennalista á fyrstu áratugum þessarar aldar. Og alltaf verða nýjar og nýjar konur til þess að taka við merkinu og halda því á lofti.

Um framtíðina þori ég hins vegar ekki að spá. Við héldum í bjartsýni okkar á fyrstu árum Kvennalistans, að við yrðum snöggar að breyta heiminum. Við sögðumst stefna að því að gera Kvennalistann óþarfan sem stjórnmálafl, og sennilega hefur engri okkar dottið í hug að hafa áhyggjur af því þá, hvernig við mundum halda upp á tíu ára afmælið.

Sjálfsagt hefur líka fáum dottið í hug á þessum fyrstu baslárum okkar, að kvennalistikona mundi setjast í stól borgarstjóra Reykjavíkur árið 1994. Hennar hlutskipti er enginn barnaleikur, og nú reynir heldur betur á okkur hinar að styðja við bak hennar, svo að vonirnar um betra mannlif í höfuðborginni verði að veruleika. Og innan tíðar fórum við að búa okkur af fullum krafti undir næstu alþingiskosningar. Hver veit nema við verðum komnar með nokkra ráðherra í ríkisstjórn Íslands ~~að ari liðna!~~ *eftir næstu kosningar!*

En hvað sem slíkum vangaveltum líður, hlýtur von okkar og framtíðarsýn að vera sú, að einhvern tíma verði hugmyndafræði okkar og vinnubrögð uppistaða og ívaf í viðtækri hreyfingu, þar sem konur og karlar geta unnið hlið við hlið af gagnkvæmri tillitssemi og virðingu hvert fyrir annars forsendum, menningu og sjónarmiðum.